

«Other» (especially in relations with the Muslim world);

4) Cultural diplomacy considered now as a necessary component of American policy not only in times of war (as it was positioned in the era of previous presidents), but it's also necessary in the postwar period and peacetime.

5) President Obama personally acts as an agent of cultural diplomacy, as evidenced by his already-established image in the international community as a «Goodwill Ambassador».

References:

1. Венская конвенция о дипломатических сношениях. Принята 18 апреля 1961 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dip_rel.shtml
2. **Захарченко А.** Політика США на Близькому Сході після президентських виборів 2008 року в контексті інтересів України в регіоні [Електронний ресурс] / А. Захарченко. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/December2009/21.htm>
3. **Филимонов Г.** «Мягкая сила» культурной дипломатии США [Електронний ресурс] / Г. Филимонов. – М.: Российский университет дружбы народов, 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.georgefilimonov.com/Page-2/>
4. A New President, a New Era for Cultural Diplomacy? Will the U. S. Move to a More Long-term, Sustainable Policy on Cultural Diplomacy? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.culturaldiplomacy.org/culturaldiplomacynews/index.php?aid=1182>
5. **Arndt R.** The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century / R. T. Arndt. – 1st ed. – Virginia: Potomac Books, Inc., 2005. – 602 p.
6. **Cummings M.** Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey [Електронний ресурс] / M. Cummings. – Режим доступу до ресурсу: www.culturalpolicy.org.
7. **Friedman T.** That Used to Be Us: How America Fell behind in the World it Invented and How We Can Come Back / Friedman T., M. Mandelbaum – 1st ed. – Printed in the United States of America: Farrar, Straus and Giroux, 2011. – 381 p.
8. **Gregory J.** President Barack Obama: Advocate of Grassroots Public Diplomacy [Електронний ресурс] / J. Gregory. – Режим доступу до ресурсу: <http://newdiplomacy2010e.blogspot.com/2010/03/barrack-obama-public-diplomacy-and.html>
9. **Laos N.** Foundations of Cultural Diplomacy: Politics among Cultures and the Moral Autonomy of Man / N. Laos. – Printed in the United States: Algora Publishing, 2011. – 232 p.
10. **Nye J.** Soft Power: the Means to Success in World Politics / J. Nye. – Published in the United States: PublicAffairs, 2004. – 192 p.
11. President Obama Speech to Muslim World in Cairo [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.youtube.com/watch?v=B_889oBKkNU
12. President Obama Acceptance Speech 2012 Transcript Text (Video of Victory Speech) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://global.christianpost.com/news/president-obama-acceptance-speech-2012-transcript-text-video-of-victory-speech-84544/#bp0fzk5jfZKT88tm.99>

УДК 008: 316. 77

М. С. Петрушкевич

Національний університет «Острозька академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА РЕЛІГІЙНА КОМУНІКАЦІЯ: СТАТТЯ ПЕРША

В основі інформаційного суспільства лежить обмін інформацією, яка переходить у розряд культурних та духовних цінностей. Жодна продукція у сучасному світі не користується таким попитом, як інформація. Такі тенденції перевели релігійні організації та церкви у площину світської комунікації. Розвиток інформаційного суспільства більш деструктивно впливає на усталені, ієрархічні системи (такі як традиційна церковна організація та традиційні способи релігійної комунікації), у той час як новітні феномени без інформаційних технологій не можуть активно розвиватися (наприклад, неорелігії, які неофітів залучають переважно за допомогою мас-медіа).

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна культура, інформація, мас-медіа,

© М. С. Петрушкевич, 2012

2012 Вип 4 (3)

189

В основі інформаційного общества лежить обмін інформацією, которая переходить в разряд культурных и духовных ценностей. Ни одна продукция в современном мире не пользуется таким спросом, как информация. Такие тенденции перевели религиозные организации и церкви в плоскость светской коммуникации. Развитие информационного общества более деструктивно влияет на устоявшиеся, иерархические системы (такие как традиционная церковная организация и традиционные способы религиозной коммуникации), в то время как новейшие феномены без информационных технологий не могут активно развиваться (например, неорелигии, которые неопытов привлекают преимущественно с помощью масс-медиа).

Ключевые слова: інформаційне общество, інформаційна культура, інформація, мас-медиа, Інтернет, релігійна комунікація.

Information exchange lies at the core of information society and goes into the category of cultural and religious values. None product in the world is as popular as information today. Such trends have transferred religious organizations and churches in the plane secular communication. The development of the information society has more destructive effect on the established, hierarchical system (such as a traditional church organization and religious traditional ways of communication), while the latest phenomena without information technology cannot develop rapidly (for example, neoreligions attract their neophytes mainly by mass-media).

Keywords: information society, information culture, information, media, internet, religious communication.

Кінець ХХ століття приніс із собою «розмивання» кордонів національних держав, які поступово стають більш прозорими для переміщення інформації, капіталу, послуг, товарів, людей. На зміну індустріальній епосі приходить постіндустріальне інформаційне суспільство, у якому на перший план висувається освіта, знання, вміння, творча здатність швидко адаптуватися до нових процесів і явищ життя [2, с. 164]. Ці всі риси автоматично надають перевагу новим нетрадиційним релігіям, що є більш рухомими, компактними, вмють швидко пристосовуватись до обставин. Традиційні ж релігії (особливо християнство) вкорінені у звичаї, не можуть так швидко прилаштуватися до нових інформаційних вимог.

Таким чином, сучасна соціокультурна ситуація характеризується переходом до високотехнологічного інформаційного суспільства з інтенсивними інформаційними потоками (ЗМК, кіно, телебачення, відео, Інтернет), які впливають на людину, її життєві стратегії, цінності. Водночас, на думку О. Матвієнко, відбувається зміщення акцентів у побудові постіндустріального суспільства з технократичної парадигми до гуманітарної. У новій світовій інформаційній політиці основною стає не технологія, а вміння людини ефективно розпоряджатися наявною інформацією [7, с. 144].

Сам термін «інформаційне суспільство» застосовується для позначення особливого виду суспільної інформації постіндустріального суспільства, нової ери розвитку людської цивілізації. Найбільш яскравими іноземними представниками, що тонко відчують тенденції розвитку інформаційної сфери, пропонують системний підхід до аналізу сучасного суспільства, та ролі інформації й інформаційних технологій, є: французькі дослідники А. Турен, П. Серван-Шнайбер, М. Полятовський, британські дослідники Е. Гіденс, П. Голдінг, Г. Мердок, Н. Гарнем, німецькі дослідники М. Хоркхаймер, Ю. Хабермас, Н. Луман, канадський філософ та культуролог М. Маклюєн, американські науковці М. Кастельс, Г. Шиллер, Д. Белл, А. Тофлер, японський науковець Д. Масунда.

Загалом, у науковому дискурсі розвивається теорія інформаційного суспільства – це футурологічний різновид доктрини постіндустріального суспільства, авторами якої визнаються Д. Белл, О. Тофлер, С. Маслоу та ін. В основі цієї теорії лежить уявлення, що сучасний науково-технічний переворот у продуктивних силах суспільства і в матеріальних основах життя суспільства приведе до глобальної інформатизації та комп'ютеризації суспільного життя у національному, міжнаціональному та наднаціональному плані, викличе необхідність створення планетарних інформаційно-технологічних систем. Індустрія інформації та інформаційних технологій стане основою виробництва.

Одночасно теорія інформаційного суспільства несе в собі відбиток технократичного оптимізму. В ній майже не аналізуються соціально-культурні, політичні, правові та етичні передумови і підстави переходу від індустріального до інформаційного суспільства.

Сучасними науковцями у якості однієї із основних умов формування інформаційного суспільства розглядається високотехнологічна інформаційна павутина, що діє у глобальних

масштабах. Формування такого суспільства пов'язане з інформаційною комп'ютерною революцією (електронізація, комп'ютеризація, медіатизація і, нарешті, інформатизація усього суспільства) [2, с. 28].

Як об'єкт наукового дослідження у рамках розробки ідей інформаційного суспільства постає інформація, так український дослідник М. Згуровський статтю «Шлях до інформаційного суспільства – від Женеви до Тунісу» присвячує якісному зростанню значення інформації для розвитку масових комунікацій і суспільного поступу останніх десятиліть та найближчого майбутнього. Автор вживає такі відомі визначення, як комунікаційне суспільство, інформаційне суспільство, суспільство, побудоване на знаннях. Зазначається відсутність послідовної державної політики, нерозуміння офіційними чинниками очевидних цивілізаційних закономірностей, важливість побудови в Україні розвиненого інформаційного середовища [4, с. 66 – 67].

У інших дослідженнях, наприклад, А. Соколова «Соціальні комунікації», О. Шликової «Культура мультимедіа», Д. Брайанта та С. Томпсона «Основи дії ЗМІ», А. Діккера «Еволюція культури. Інформаційний відбір» вивчені проблеми взаємозв'язку інформаційного середовища, мультимедійної культури та культури суспільства. У цих роботах підкреслюється соціальна і культурна роль мас-медіа та роль якості і кількості інформації, що формують сучасну систему цінностей, на якій базується організація сучасних суспільств з різною культурою, об'єднаних часом постмодерну з його характерними рисами.

Характеристики глобального світу та роль у ньому інформації

Отож мета даної наукової розвідки полягає у визначенні впливу основних характеристик інформаційного суспільства на функціонування комунікації загалом та релігійної комунікації зокрема.

Доречно почати із аналізу поглядів на сучасний світ та його характеристики, оскільки саме вони програмують усі наступні зміни. Відомий німецький філософ та дослідник комунікації, один із засновників теорії засобів масової інформації, професор Технічного університету у Берліні Норберт Больц у своїй роботі «Азбука медіа» доречно та глибоко представляє характеристики сучасного світу, у яких пов'язує глобалізацію, індустріалізацію та інформатизацію. Він вважає, що світ – плоский, маленький, пустий і не має підґрунтя. І пояснює, що глобалізація має на увазі перехід комунікацій на цифровий формат, їх мобілізацію... перетворення у сітку. Світ світової комунікації – це гігантська поверхня користувачів, на якій немає вже технічно привілейованих місць і немає більше ієрархії. Це й означає, що світ плоский. Щоби показати який світ маленький звертаються до поняття мережевого ефекту.

Світ – пустий, оскільки наш життєвий світ зводиться до дії кількох факторів, досить слабо пов'язаних один з одним. У принципі, є безкінечна множина змінних, які можуть взаємно впливати один на одного, але якщо брати конкретні життєві ситуації, то в кожній є певна визначена кількість таких факторів. Герберт Саймон назвав це гіпотезою пустого світу.

Також світ не має підґрунтя, оскільки немає більше непорушного фундаменту нашого світу. Крайнього ступеню це відчуття відсутності ґрунту досягло у результаті відкриттів сучасної фізики та логіки. Н. Больц робить висновок, що наш безпідставний світ будується із інформації [1, с. 5 – 6].

Такий інформаційний, глобалізований світ передбачає і людину з новими характеристиками, і нові принципи зв'язку між людьми. За теорією Н. Больца у глобалізованому світі люди розподілені по чотирьох доленосних полях, що виникають із двох ортодоксально розміщених осей: «неімущі проти імущих» та «он-лайніві проти оф-лайнівих». Ці два поділи, тобто так званий цифровий розкол, пронизують усе суспільство. Виниклим полям Н. Больц дає власні імена: глобальні гравці, індійці, староевропейці, виключені.

Глобальні гравці потребують порад та консультацій. Виключені заставляють нас зупинитися і здивуватися. Але важливіші для Больца два інших поля. Індійці, яких можна віднести швидше до неімущих, знайшли все ж спосіб включитися у глобальну культуру в основі з Інтернетом, і тут є перспектива на майбутнє. А староевропейцями Больц називає прямо протилежну групу – економічно незалежний прошарок західного світу, що не бажає вчитися новому. Майбутнє, швидше за все, покаже, що протистояння «он-лайніві проти оф-лайнівих» сильніше, ніж протистояння між бідними і багатими. Цифрова сітка створення цінностей захоочує і підсилює відхилення: ті, хто цінний, стають ще ціннішими, але при цьому виникає все більше зайвих людей – тих, хто взагалі не потрібний [1, с. 6].

І саме у такій ситуації особливо загострюється зв'язок успішності комунікації (тобто можливості та вміння користуватися найновішими мас-медіа) та успішності ідеї, яку ця комунікація пропагує (наприклад, відомими та «почутими» найчастіше стають не ті ідеї, які підтримує більша кількість людей, а ті, про які частіше згадують ЗМК. Така ситуація характерна також і для релігійної комунікації).

В основі ж змін комунікативного процесу, на наш погляд, знаходиться своєрідна інтерпретація поняття інформації та феноменів пов'язаних із нею. Дослідники все більше говорять про інформацію як про головну ознаку сучасного світу. У цьому світі превалюють нові способи інформації, віртуальна економіка, рушійною силою якої стала інформація.

Інформація як загальна генеративна основа природи і суспільства перетворилася на безальтернативне джерело розвитку і добробуту багатьох народів; інформаційні ресурси і технології підняли науку і технічний прогрес на безпрецедентний рівень, порівняно з тим, що забезпечували в минулому фізика, механіка, хімія й електродинаміка разом.

Як зазначає О. Головлева у найзагальнішому вигляді інформація – це передача повідомлення між передаючою та приймаючою системами, яка призводить до зміни стану приймаючої системи. Інформація з'являється тоді, коли відбуваються якісь зміни. В залежності від області знання інформація має багато визначень [2, с. 18].

Інформація – поняття яке використовується у філософії із найдавніших часів, одночасно зараз воно отримало нове, ширше значення завдяки розвитку кібернетики, де воно постає як одна із центральних категорій поряд із поняттями зв'язку та управління. Інформаційний підхід, що включає у себе сукупність ідей та комплекс матеріальних засобів, перетворився у загальнонауковий засіб досліджень.

У рамках сучасної філософської визначення інформація – це одна із трьох фундаментальних субстанцій (поряд із матерією та енергією), що складає сутність світобудови і охоплює усі продукти мисленнєвої діяльності, передовсім знання, образи.

За визначенням К. Шеннона, інформація – це комунікація і зв'язок, у процесі яких знімається невизначеність. У даному контексті інформація розуміється як комплекс знань, необхідних для успішного функціонування комунікативної системи, тому можна вважати, що інформація – є складовою процесу комунікації. Інформація – це зміст, який передається у процесі комунікації, тому є одним із її елементів. Норберт Вінер аналізує інформацію як визначення змісту, отриманого із зовнішнього світу у процесі пристосування до нього наших відчуттів.

У філософському дискурсі науковці поділяють інформацію на: об'єктивну, необ'єктивну (гносеологія); атрибутивну і функціональну (онтологія); потенційну і актуальну (прагматика).

Також виділяють способи створення інформації:

- Самостереження (комунікація Я – Я) – власні джерела інформування людини: освіта, досвід, інші набуті знання.
- Взаємодія – спілкування з однією або групою людей.
- Повідомлення – отримання спеціально структурованої інформації.
- Аналіз – вироблення інформації на основі отримання інформації, обробки кількісних моделей та методів прийняття рішень [2, с. 21].

Ці способи творення лежать в основі як профанної так і сакральної інформації.

Поряд з тим, таке початкове розуміння інформації як відомостей збереглося аж до середини ХХ ст. У зв'язку із розвитком комунікативних засобів були зроблені перші спроби виміряти кількість інформації використовуючи методи можливостей. Пізніше з'явилися математичні теорії інформації – топологічна, комбінаторна та ін., – що отримали загальну назву синтаксичних теорій.

Розвиток поняття інформації у сучасній науці сприяв виникненню різних світоглядних та філософських інтерпретацій (трансцендентна природа інформації у неомізімі, інформація як суб'єктивний феномен в неопозитивізмі та екзистенціалізмі та ін.) [8, с. 186].

Також існують певні мотиви звернення до конкретного джерела інформації. Серед них – авторитетність джерела повідомлення, престижність володіння джерелом інформації (наприклад, Біблією як книгою у певні періоди християнської історії могли володіти лише привілейовані прошарки населення), привабливість форми та подачі інформації, їх корисність.

У сучасних наукових дослідженнях інформація є основою взаємодії у всіх суспільних інститутах від органів державного управління до найменших церковних осередків, тому науковці акцентують увагу на понятті соціальної інформації.

Соціальна інформація – це сукупність знань, відомостей, даних і повідомлень, які формуються й відтворюються у суспільстві та використовуються індивідами, групами, організаціями, класами, соціальними інститутами для регулювання суспільних відносин, громадських зв'язків, а також взаємин між особами, суспільством і природою.

Соціальна інформація – це багаторівневе знання, що характеризує громадські процеси (політичні, економічні, соціальні, культурологічні, духовні, демографічні тощо), конкретні процеси, що відбуваються у різних частинах суспільного організму, а також інтереси, прагнення і думки різних соціальних, професійних, демографічних, територіальних утворень. Функціонування соціальної інформації здійснюється за допомогою різних каналів і засобів її

поширення і зберігання – інституціоналізованих та неінституціоналізованих [9, с. 345].

Стан сучасного наукового розуміння інформації значною мірою залежить від так званої інформаційної революції, яка радикально змінила інструментальні засади, способи та технології передачі, збереження інформації, кардинально збільшила обсяги інформації, доступні активній частині населення планети. Жодна продукція у сучасному світі не користується таким попитом, який є на інформацію, що передається засобами мас-медіа, вважає російський дослідник І. Елінер [3, с. 13].

Одночасно Вальгер Бенямін вважає, що «майже нічого із того що відбувається не перетворюється у розповідь, майже все стає інформацією» (наприклад, релігійний наратив стає релігійною інформацією) [1, с. 10].

І тут доречно звернутися до ситуації, коли всесвітній потік інформації руйнує старі структури панування (зокрема і інституційовані церковні). Говорячи формально, раніше авторитет був джерелом інформації, тепер інформація – джерело авторитету. Така ситуація надзвичайно небезпечна для продуктивного поширення духовних ідей традиційних релігій, одночасно вона благоприємна для багатьох неорелігій, які можуть активно діяти лише в інформаційному суспільстві. Поряд з тим інформація не є мірою цінності повідомлення, як вважає Н. Больц [1, с. 21].

І до сьогодні, на думку німецького філософа, участь у комунікації для людей важливіша ніж інформація. Досить часто інформація просто не важлива: комунікація комунікує комунікацію. Ми розмовляємо. Цього достатньо. Відношення комунікації, абсолютно очевидно, не потребують пояснення та обґрунтування [1, с. 95]. Отже, сучасне розуміння домінуючої ролі інформації зовсім не нівелює іманентної необхідності у спілкуванні.

У процесі активного використання поняття «інформація» у науковому дискурсі починають функціонувати уявлення про інформаційну культуру, інформаційне суспільство, інформаційну цивілізацію та ін. Під інформаційною культурою найчастіше розуміють сукупність усіх видів інформаційно-комунікативної діяльності та результати цієї діяльності.

Інформаційна культура суспільства спирається на масове залучення людини, починаючи з дитинства, до найсучасніших засобів інформації, до нових інформаційних технологій. Основою інформаційної культури особи є знання про оточуюче інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, а головне – вміння орієнтуватися в безмежності сучасного світу інформації. Інформаційна культура закріплюється в матеріальних і духовних цінностях, знакових системах, найновіших інформаційних технологіях, акумулюючи в них певні знання, значення, творчі здібності, уміння людини й забезпечуючи їх соціальне наслідування.

У вузькому розумінні термін інформаційна культура – це насамперед система інформаційної освіти й виховання як специфічний спосіб наслідування суспільних здобутків людства з метою соціалізації особи, її всебічного, гармонійного розвитку, професійної підготовки. Основою функціонування інформаційної культури є розвинене інформаційне виробництво, технічно досконала система комунікації у суспільстві.

Інформаційна культура має складну структуру: її ядро складається з найголовніших соціокультурних цінностей, норм інформаційної діяльності, способів використання інформації, релігійно-духовних настанов і способів реагування на інші види культури.

Ядро інформаційної культури оточене особливим «захисним полем», котре утворюється із системи повсякденної інформаційно-комунікативної діяльності людини, різноманітних соціальних і культурних інститутів, типів інституціоналізованої політичної, економічної, сімейно-побутової діяльності [9, с. 344].

Саме на основі інформаційної культури можна говорити про інформаційне суспільство – один із термінів, що пропонується для позначення передбачуваного у найближчому майбутньому стану західного суспільства та його культури.

Найбільш передбачувані у цій еволюції тенденції раціоналізації, гуманізації, лібералізації суспільних стосунків та всієї культури, перехід від індустріальних технологій виробництва до інформаційних, комп'ютерних. У рамках раціоналізації відбувається постійне підвищення значення інформації про усі сфери життя суспільства, усі сфери культури у вирішенні проблем, що стоять перед суспільством.

Разом з тим, за умов інформаційного суспільства значно активізуються процеси проникнення у всі сфери суспільного життя різноманітних інтелектуальних технологій, що призводить до суттєвих трансформацій суспільства загалом. Про суть сучасної інтелектуальної інформаційної технології говорить В. Захаров. Автор вважає, що це поняття на початку виражало методи та засоби обробки інформації, не пов'язані з алгоритмічними обчисленнями. Зараз, на думку В. Захарова, зміст цього поняття суттєво розширився [13, с. 140].

Гегемонію інформації можна прослідкувати у різноманітних тлумаченнях інформаційної

цивілізації. Українські науковці В. Шейко та Ю. Богуцький вважають, що єдине світове розподілене інформаційно-стільникове співтовариство – це інформаційна цивілізація з децентралізованими розподілено-функціональними адміністративно-територіальними і соціально-економічними стільниками, що адекватно відбивають стільникову структуру простору Всесвіту. Інформаційна цивілізація – поки єдина генералізуюча ідеологія життєдіяльності, згоди, світу і науково-технічного розвитку всього світового співтовариства.

Інформаційна цивілізація – це якісно нова суспільно-політична формація, що йде на зміну матеріальній (техногенній) цивілізації та прогресивно забезпечує освоєння процесів інформатизації, як неминучого і загального періоду розвитку суспільства, пізнання й освоєння інформаційної моделі світобудови, а також загального усвідомлення і прийняття єдності законів інформації у природі та суспільстві [11, с. 201].

Інформаційна цивілізація – це суспільство, де всі засоби інформаційної технології, тобто комп'ютери, інтегровані системи, кабельний, супутниковий та інші види зв'язку, відеопристрої, програмне забезпечення, наукові дослідження, націлені на те, щоб зробити інформацію загальнодоступною, досягти її активного впровадження у виробництво і життя за допомогою високорозвинутих засобів комунікацій [12].

Ядром інформаційної цивілізації є найновіші технології обробки та передачі інформації, тому, наприклад, український філософ Н. Хамітов виокремлює комп'ютерну цивілізацію як тип цивілізації, заснований на масовому використанні персональних комп'ютерів, технологічна основа інформаційного суспільства. Комп'ютерна цивілізація виникає у кінці ХХ століття і є логічним закінченням технотворчості західного світу. Комп'ютерна цивілізація веде до звільнення людини від рутинної праці, але у ній ховається небезпека алгоритмізації людського життя. Це суперечності постійно відтворюється у людському бутті початку ХХІ століття [10, с. 89].

Отже, непересічне значення інформації, як однієї із характеристик сучасного світу, породило у науковому дискурсі аналіз різноманітних феноменів, що відображають суть масової комунікації.

Бібліографічні посилання:

1. **Больц Н.** Азбука медиа / Норберт Больц. – М.: Издат. «Европа», 2011. – 136 с.
2. **Головлева Е. А.** Массовые коммуникации и медиапланирование: Учебное пособие / Е. А. Головлева. – М.: Академический проект; Деловая книга, 2009. – 352 с.
3. **Елинер И. Г.** Мультимедийная система и современное общество / Илья Григорьевич Елинер. – СПб.: НППЛ «Родные просторы», 2008. – 529 с.
4. **Згуровський М.** Шлях до інформаційного суспільства – від Женеви до Тунісу / М. Згуровський // Дзеркало тижня. - 3-9 вересня, 2005.
5. **Каган М. С.** Глобализация как закономерность процесса развития человечества в ХХІ веке // Глобализация в системе категорий современной культурологической мысли / Под ред. М. С. Кагана. – СПб.: Янус, 2005.
6. **Квіт С.** Масові комунікації: Підручник / Сергій Світ. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 206 с.
7. **Матвієнко О. В.** Вплив засобів масової комунікації на формування особистості / Самоорганізація і динаміка культури та їх особливості в Україні: Випуск перший: Збірник наукових праць/ наук. ред. Ю. П. Богуцький, відпов. за випуск С. М. Волков / Олена Володимирівна Матвієнко. – К.: Інститут культурології Академії мистецтв України, 2010. – С. 144 – 147.
8. **Философский энциклопедический словарь.** – М.: ИНФРА-М, 2002. – 576 с.
9. **Філософський словник соціальних термінів.** Видання третє, доповнене. – Х.: «Р.И.Ф.», 2005. – 672 с.
10. **Хамитов Н.** Компьютерная цивилизация / Н. Хамитов, С. Крылова Философский словарь. Человек и мир. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 308 с.
11. **Шейко В. М.** Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.) / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький. - Монографія. – К.: Генеза, 2005. – 592 с.
12. **Шейко В. М.** Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ - початок ХХІ ст.) / В. М. Шейко. - В 2 т. Т. 1: Монографія. – Х.: Основа, 2001. – 520 с.
13. **Яровий А.** Сучасні інформаційно-образні технології / Анатолій Яровий // Філософська думка, 2007. - № 4. – С. 140 – 153.